

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών

Παυλοπούλου Ασπασία

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ:
«Αρχαία Ιστορία: από τις απαρχές έως και τα Μηδικά»

«ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ Ι»

Καλαμάτα 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

12Κ3: «Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Ιστορία».

Διδασκ.: Ασπασία Παυλοπούλου (e-mail: AspasiaPavl@yahoo.gr)

Η ΠΟΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
--

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΒΑΘΜΙΑΙΟΥ ΕΚΔΗΜΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

1. Ο Μεγάλος Ελληνικός Αποικισμός

Η μεγάλη αποικιακή εξάπλωση των Ελλήνων η οποία έλαβε χώρα από τον 8^ο έως τον 6^ο αι. π.Χ. αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα διάνοιξης οριζόντων, προσφοράς ευκαιριών για ανάπτυξη και τελικά υπέρβασης της κρίσης των Σκοτεινών Αιώνων. Ασφαλώς, δεν ήταν η πρώτη φορά που ελληνικές πληθυσμιακές ομάδες αναζητούσαν νέο χώρο εγκατάστασης. Ήδη είχε προηγηθεί ο Α΄ Ελληνικός Αποικισμός και είχαν διαμορφωθεί οι ζώνες της αιολικής, ιωνικής και δωρικής παρουσίας στα μικρασιατικά παράλια.

α. Η εξέλιξη της ναυπηγικής και της ναυσιπλοΐας: Η ανάληψη βέβαια μακρινών ταξιδιών προϋπέθετε γνώση των θαλάσσιων διαδρομών και κάποια, έστω υποτυπώδη - ημιμυθική ή ημιπραγματική -, χαρτογραφική αντίληψη του θαλάσσιου χώρου της Μεσογείου, η οποία στηριζόταν στη συσσωρευμένη ναυτική εμπειρία των πρώιμων θαλασσοπόρων. Επιπλέον, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι οι θαλάσσιες μετακινήσεις των Ελλήνων είχαν καταστεί ασφαλέστερες λόγω της σταδιακής ανάπτυξης της ναυπηγικής και της ναυσιπλοΐας που σημειώθηκε από τα τέλη του 8^{ου} αι. κι εξής. Τα μέσα ναυσιπλοΐας γίνονταν όλο και πιο ασφαλή κι ο θαλάσσιος πλους λιγότερο επικίνδυνος. Την εποχή του Ησιόδου εφευρέθηκε η άγκυρα και βαθμιαία τελειοποιήθηκε η κατασκευή των σκαφών. Ο συνηθισμένος τύπος των πρώτων

ελληνικών πλοίων ήταν η «*πεντηκόντορος*» και η «*τριακόντορος*», στενόμακρο δηλαδή σκάφος με 25 ή 15 καθίσματα αντιστοίχως, στο καθένα από τα οποία κάθονταν δύο κωπηλάτες. Σύμφωνα με τον Πλίνιο οι Ερυθραίοι πρώτοι ναυπήγησαν πλοία με δύο επάλληλες σειρές κουπιών, τα λεγόμενα «*δίκροτα*» ή «*διήρεις*». Ωστόσο η χρήση τους δεν εξαπλώθηκε γιατί περί το 700 π.Χ. οι Κορίνθιοι κατασκεύασαν πλοία με τρεις σειρές κουπιών, τις «*τριήρεις*». Τριήρεις και πεντηκόνταροι επρόκειτο να μεταφέρουν τα κύματα των αποίκων στις νέες τους πατρίδες. Τέλος η τριήρης με τους 170 κωπηλάτες της και την μεταγενέστερη προσθήκη εμβόλου, επρόκειτο να διαδοθεί και να αποτελέσει το κατεξοχήν πολεμικό πλοίο των Αθηναίων.

Κατά τον 8^ο κι 7^ο αι. π.Χ. έχουν ήδη αναδειχθεί ως σημαντικότερα κέντρα βιοτεχνίας, εμπορίου και ναυτιλίας του ελληνικού κόσμου η Κόρινθος, τα Μέγαρα και η Μίλητος. Τα προϊόντα των πόλεων αυτών φτάνουν ως τα βόρεια της Ανατολής κι ως τις αγορές της Δύσης. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι αυτές οι πόλεις-κράτη θα πρωτοστατήσουν και στο μεγάλο αποικιστικό εγχείρημα της περιόδου.

β. Η έλλειψη καλλιεργήσιμης γης: Παρά την πρόοδο που σημειώθηκε στην ναυπηγική και τη ναυσιπλοΐα κατά την περίοδο αυτή, η ανάληψη μακρινών θαλάσσιων ταξιδιών αποτελούσε ένα εξαιρετικά επικίνδυνο εγχείρημα. Η ανάληψη του λοιπόν σαφώς αποτελούσε γέννημα της ανάγκης για εύρεση διεξόδου από σημαντικά προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά θα πρέπει να αναζητηθούν στις συνθήκες που επικρατούσαν στην πόλη προέλευσης των αποίκων, στην «*μητρόπολη*».

Ως σημαντικότερο αυτών των προβλημάτων θα πρέπει να αναφερθεί η έλλειψη καλλιεργήσιμης γης, η οποία οφειλόταν τόσο στην ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση που ακολούθησε το τέλος των Σκοτεινών Αιώνων καθώς και η συρρίκνωση της μικρής γαιοκτησίας, αποτέλεσμα της ολοένα και αυξανόμενης συγκέντρωσης της γης στα χέρια των αριστοκρατών γαιοκτημόνων. Ο ποιητής Ησίοδος περιγράφει με τα πιο μελανά χρώματα τις συνθήκες ζωής των μικροκαλλιεργητών που επικρατούσαν στην εποχή του. Στο ποίημά του «*Έργα και Ημέραι*» διαμαρτύρεται για την απληστία των ευγενών, οι οποίοι έχουν συγκεντρώσει τα πιο εύφορα εδάφη ενώ στους φτωχούς αγρότες είχαν απομείνει τα άγονα και πετρώδη, μέσω των οποίων οι μικροκαλλιεργητές δύσκολα εξασφάλιζαν την επιβίωση της οικογένειάς τους.

Υπό αυτές τις συνθήκες η εγκατάλειψη της μητρικής πόλης και η αναζήτηση νέου χώρου εγκατάστασης άφηνε ανοικτή την προοπτική για εύρεση γης, κατ'επέκταση και την ελπίδα για βιοπορισμό και νέες ευκαιρίες ζωής.

γ. Οι κοινωνικές αντιθέσεις: Η δυσαρέσκεια για την κοινωνική αδικία, όπως αυτή διαφαίνεται από τα έργα του Ησιόδου, αφενός για την απληστία των αριστοκρατών, (ο Ησιόδος τους ονομάζει «ἀδηφάγους βασιλέας»), αφετέρου για την αδυναμία βιοπορισμού των μικρών γεωργών, φαίνεται ότι είχε ως συνέπεια το ξέσπασμα αναταραχών στο εσωτερικό των πόλεων. Από την κατάσταση αυτή επωφελούνταν συχνά διακεκριμένες προσωπικότητες αριστοκρατικής καταγωγής, οι οποίες ενισχυμένες από τα λαϊκά στρώματα καταλάμβαναν την εξουσία εντός της πόλης. Σταδιακά το αριστοκρατικό πολίτευμα υποχώρησε προς χάριν αυτής της νέας μορφής εξουσίας, η οποία, παρότι αποτελούσε «ἀρχήν» ενός ανδρός, έδραζε ωστόσο σε ισχυρή λαϊκή υποστήριξη. Πρόκειται για το καθεστώς της «*τυραννίδας*», το οποίο από πολιτειακή άποψη θεωρείται ως εξέλιξη προς την κατεύθυνση της δημοκρατίας (βασιλεία > αριστοκρατία > τυραννίδα > δημοκρατία). Μεταξύ των γνωστότερων και σημαντικότερων τυράννων θα πρέπει να αναφερθούν: ο Περίανδρος της Κορίνθου, ο Θεαγένης των Μεγάρων, ο Θρασύβουλος της Μιλήτου και ο Πεισίστρατος της Αθήνας. Οι ανταγωνισμοί ωστόσο για την κατάληψη της εξουσίας κι εγκαθίδρυση τυραννίδας από περισσότερα μέλη αριστοκρατικών οικογενειών οδήγησαν σε νέα έξαρση των πολιτικών συγκρούσεων στο εσωτερικό των πόλεων.

Ο αποικισμός λοιπόν φαίνεται ότι προσέφερε ικανοποιητική διέξοδο στους πολίτες (τόσο στα μέλη των λαϊκών στρωμάτων, όσο και σε αυτά των αριστοκρατικών οίκων) από την αναστάτωση που επικρατούσε στις πόλεις της αρχαϊκής περιόδου λόγω των ταξικών αντιθέσεων και των πολιτικών συγκρούσεων που περιγράψαμε. Οι νέοι τόποι παρείχαν αφενός στους οικονομικά ασθενείς καλλιεργήσιμα εδάφη, αφετέρου στους αριστοκράτες ευκαιρίες ικανοποίησης των ηγετικών τους βλέψεων.

δ. Προετοιμασία, συμμετοχή, τελετή αναχώρησης: Η συμμετοχή της αρχαϊκής πόλης στο εγχείρημα του αποικισμού ήταν καθοριστικής σημασίας. Μετά την λήψη της απόφασης για διενέργεια αποικισμού, το γεγονός γνωστοποιούνταν στους πολίτες και όποιος επιθυμούσε μπορούσε να δηλώσει συμμετοχή. Η ηγεσία της επιχείρησης ανατίθετο κατά κανόνα από την πόλη σε ένα μέλος της αριστοκρατικής τάξης. Σύμφωνα με τις πηγές ο αρχηγός αυτός της επιχείρησης, ο οποίος έφερε τον

τίτλο του «οίκιστοῦ», ήταν διακεκριμένο μέλος της πόλης κράτους, συχνά επρόκειτο για ένα μέλος της αριστοκρατικής τάξης, για έναν ολυμπιονίκη ή για έναν πολίτη που είχε διακριθεί λόγω της ευφύιας ή της ανδρείας του

Βασική προϋπόθεση για την έναρξη της επιχείρησης ήταν η λήψη χρησμού εκ μέρους του οικιστή από το μαντείο των Δελφών. Ο χρησμός αυτός αφενός ισοδυναμούσε με έγκριση του εγχειρήματος από τον θεό Απόλλωνα, αφετέρου προσδιόριζε (με τον γνωστό ακατάληπτο τρόπο των δελφικών χρησμών) τον τόπο, στον οποίο θα ιδρυόταν η αποικία. Ο οικιστής κατά τη διάρκεια του ταξιδιού όφειλε να ερμηνεύσει τον χρησμό αναγνωρίζοντας στο φυσικό περιβάλλον τα σημεία που υποδείκνυε ο θεός.

Οι άποικοι ξεκινούσαν αφού έπαιρναν μαζί τους το «*ίερό πῦρ*» που έκαιγε άσβεστο πάντοτε στο Πρυτανείο της πόλης. Αυτό έπρεπε να μεταφερθεί από τους αποίκους στους νέους τόπους και να τοποθετηθεί σε βωμό, τον οποίο όφειλαν να κατασκευάσουν άμεσα με την άφιξη τους στην αποικία. Η ιερή φλόγα αποτελούσε σύμβολο συγγένειας και διαρκούς επαφής μεταξύ αποικίας και μητρόπολης.

Ωστόσο οι άποικοι δεν έφεραν μαζί τους από την μητρόπολη μόνο την ιερή φλόγα, αλλά και τις παραδόσεις, τη θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα, τον τρόπο ζωής της μητρόπολης. Επρόκειτο για ένα ζωντανό τμήμα ελληνικού πολιτισμού, το οποίο μεταφερόταν αυτούσιο έως τις βόρειες ακτές του Ευξείνου Πόντου, έως τη Σικελία, τη Λιβύη ή ακόμη και τις Γαλατικές ή Ιβηρικές ακτές.

Η αποικία οικοδομούνταν σύμφωνα με τα πρότυπα της ελληνικής πόλεως. Ο οικιστής όριζε το κέντρο της πόλης, την «*άγοράν*», και φρόντιζε για την ανέγερση των δημοσίων οικοδομημάτων, το Πρυτανείο, το ιερό του προστάτη θεού, τους χώρους άθλησης κ.ο.κ. Επίσης φρόντιζε για την περιτείχιση της πόλης προκειμένου να προστατευθεί από πιθανές επιθέσεις εχθρών, ιδιαίτερος όταν οι γηγενείς πληθυσμοί δεν ήταν φιλικά διακείμενοι προς τους επύλιδες.

ε. Σχέσεις αποικίας - μητρόπολης: Η έντονη νοσταλγία και ο δημόσιος χαρακτήρας του οικισμού διαμόρφωναν ένα στενότερο δεσμό μεταξύ αποικίας και μητρόπολης, ο οποίος είναι χαρακτηριστικό ότι αποδιδόταν με όρους συγγένειας. Η αποικία διατηρούσε σε όλη τη διάρκεια ύπαρξής της ένα αίσθημα βαθύτατου σεβασμού προς την μητρόπολη, το οποίο όφειλε να εκδηλώνει σε κάθε ευκαιρία. Η επιδίωξη διατήρησης διαρκούς επαφής κι επικοινωνίας με την μητρόπολη ήταν

σαφής ιδιαίτερα κατά τις μεγάλες δημόσιες εορτές της αποικίας, όταν η τελευταία προσκαλούσε επισήμους εκπροσώπους της πρώτης κι απέδιδε σε αυτούς συγκεκριμένες τιμές. Θα πρέπει ωστόσο να γίνει σαφές ότι οι ανωτέρω τιμές σε καμία περίπτωση δεν δήλωναν κάποιο είδος εξάρτησης της αποικίας από την μητρόπολη - κι ακόμη λιγότερο υποτέλειας της πρώτης στην δεύτερη. Η αποικία ήταν μία ελεύθερη, ανεξάρτητη κι αυτάρκης «πόλις-κράτος», η οποία είχε δικό της πολίτευμα, νομοθεσία, στρατό, συμμάχους κι εχθρούς. Ο βαθύτατος δεσμός θεσμικού και πολιτισμικού περιεχομένου που την συνέδεε με την μητρόπολη φυσικά αύξανε τις πιθανότητες για παρουσία όμοιας τοποθέτησης ή και σύμπτωσης όσον αφορά σε πολιτικά και στρατιωτικά ζητήματα. Η βίαιη άσκηση ωστόσο επιρροής από μέρους της μητρόπολης προς την αποικία μαρτυρείται από τις πηγές μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

2. Η «φάλαγξ»

Οι μάχες στα ομηρικά έπη αντικατοπτρίζουν τις αριστοκρατικές συνήθειες του 8^{ου} αι. π.Χ. Η πολεμική αναμέτρηση έχει το χαρακτήρα σειράς μονομαχιών που διεξάγονται μεταξύ ηρώων. Ως όπλα χρησιμοποιούνται το δόρυ και οι μεγάλες ασπίδες, τις οποίες ο πολεμιστής κρατά από λαβή που είναι τοποθετημένη στο κέντρο της ασπίδας.

Κατά το 700 π.Χ. όμως λαμβάνει χώρα μία σειρά από αλλαγές, οι οποίες καταλήγουν στο είδος οπλισμού και πολεμικής τακτικής, όπως αυτά μας είναι γνωστά από τις πολεμικές αναμετρήσεις του 5^{ου} αι. π.Χ. Συγκεκριμένα, σε περισσότερες πόλεις-κράτη, δίπλα στο σώμα του αριστοκρατικού ιππικού, το οποίο έχει αρχίσει να χάνει την κυρίαρχη θέση που είχε στο στράτευμα, εμφανίζεται ένα σώμα πεζών πολεμιστών, που συγκροτούταν κατά κύριο λόγο από μέλη της τάξης των μικρών καλλιεργητών. Οι πολεμιστές αυτοί φορούν κράνος, θώρακα και κνήμες. Κρατούν **κυκλική ασπίδα** με δύο λαβές, μία στο κέντρο για τον αγκώνα και μία στο χέρι, και **μάχονται σε κατά παράταξην σχηματισμό**. Αυτό το σώμα μάχης, το οποίο συγκροτείται από τέσσερεις έως οκτώ σειρές πολεμιστών άρρηκτα δεμένων μεταξύ τους κατά τη διεξαγωγή του πολέμου, ονομάζεται «**φάλαγξ**». Με την ασπίδα στο αριστερό του χέρι ο οπλίτης της φάλαγγας προστατεύει την δεξιά πλευρά του

συμπολεμιστή που βρίσκεται αριστερά του, ενώ, καθώς ο ίδιος προστατεύεται από τον συμπολεμιστή που βρίσκεται δεξιά του, μάχεται με το ξίφος.

Με την εισαγωγή της νέας τακτικής οι συνθήκες διεξαγωγής της μάχης σαφώς άλλαξαν. Τώρα απαιτούνται οι μαχητικές ικανότητες του συνόλου των πολεμιστών για να διατηρηθεί αδιάσπαστη η πολεμική παράταξη. Στο πλαίσιο της νέας πολεμικής τακτικής οι πολεμιστές οφείλουν να παραμείνουν στην προκαθορισμένη θέση τους και, σχηματίζοντας με τις ασπίδες τους ένα συμπαγές μέτωπο, να κατευθυνθούν εναντίον του εχθρού προχωρώντας με σταθερό βήμα. Αυτός ο τρόπος μάχης επρόκειτο να αποδειχθεί εξαιρετικά αποτελεσματικός, ιδιαιτέρως στην περίπτωση καλά εκπαιδευμένων στρατιωτών, όπως π.χ. στην περίπτωση των Σπαρτιατών. Η ισχύς της σπαρτιατικής φάλαγγας ήταν παροιμιώδης για όλες της πόλεις-κράτη της ελληνικής αρχαιότητας. Σταδιακά μάλιστα η τακτική της φάλαγγας υιοθετήθηκε από το σύνολο των αρχαίων ελληνικών πόλεων.

Αυτή η μέθοδος πολέμου προέκυψε βέβαια ως εξέλιξη αρχαιότερων πολεμικών μεθόδων. Η πρώτη πανοπλία μέλους της φάλαγγας οπλιτών έχει βραθεί στο Άργος και χρονολογείται περίπου στα 700 π.Χ. Βάσει της ποιήσης του Αρχιλόχου και του Τυρταίου, φαίνεται πως αυτό το είδος μάχης έκανε την εμφάνισή του μετά το 700 π.Χ. Επίσης η παράταξη των οπλιτών σε σχηματισμό φάλαγγας εικονίζεται σε κορινθιακά αγγεία του β' μισού του 7^{ου} αι. π.Χ. Καθώς μάλιστα προκύπτει από ένα ποίημα του Μίμνερμου από την Κολοφώνα της Ιωνίας, το οποίο χρονολογείται γύρω στο 630 π.Χ., ο νέος τρόπος διεξαγωγής πολέμου έκανε τότε την εμφάνισή του και στην Ιωνία, γεγονός το οποίο μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η εξάπλωση της νέας πολεμικής τακτικής υπήρξε, για τα δεδομένα της αρχαιότητας, ταχύτατη.

Η αλλαγή εξέφραζε σε στρατιωτικό επίπεδο πολύ ευρύτερες εξελίξεις κοινωνικού και οικονομικού χαρακτήρα, οι οποίες είχαν λάβει χώρα κατά τη διάρκεια μίας μακροχρόνιας περιόδου, κατά την έξοδο από τους Σκοτεινούς Αιώνες και στη διάρκεια της πρώιμης Αρχαϊκής Εποχής. Συγκεκριμένα, το υψηλό κόστος των όπλων προϋπέθετε την ύπαρξη αυξημένης οικονομικής άνεσης από μέρους των στρατιωτών. Η ύπαρξη λοιπόν ενός ευρύτερου στρώματος πολιτών που διαθέτει την οικονομική δυνατότητα να αποκτήσει μία ακριβή πανοπλία υποδηλώνει την έξοδο από τον οικονομικό μαρασμό της αμέσως προηγούμενης περιόδου και την σταδιακή άνοδο του βιοτικού επιπέδου.

Σημαντικότερη όμως φαίνεται η **κοινωνική-πολιτική σημασία της αλλαγής** που έλαβε χώρα σε στρατιωτικό επίπεδο. Το κυριότερο αποτέλεσμα της οπλικής μεταρρύθμισης που έλαβε χώρα στον ελλαδικό χώρο ήταν

η ανάπτυξη κοινοτικής συνείδησης.

Συγκεκριμένα, με την καθιέρωση της φάλαγγας >

τον κρίσιμο και αποφασιστικό ρόλο για την έκβαση του αγώνα

δεν διαδραματίζει πλέον ο αριστοκράτης μονομάχος

ΑΛΛΑ

ο «οπλίτης»

ο οποίος μπορεί να προέρχεται από όλες σχεδόν τις κοινωνικές τάξεις της πόλης (με εξαίρεση τους θήτες)

και μάχεται ως μέρος ενός συμπαγούς στρατιωτικού σώματος

το τελευταίο με τη σειρά του >

ενσαρκώνει σε στρατιωτικό επίπεδο

τις αξίες της ενότητας των πολιτών και του κοινού βίου της πόλεως.

Ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας μπορεί να εκληφθεί η αύξηση του κοινωνικού γοήτρου και η τόνωση της αυτοπεποίθησης των μελών της φάλαγγας. Καθώς ο «οπλίτης» της φάλαγγας συνδέεται με αισθήματα αλληλεγγύης κι ομοψυχίας με τους συμπολεμιστές του, αισθάνεται ότι αποτελεί μέρος ενός συνόλου, ως εκ τούτου ο αγώνας του δεν έχει ως στόχο την προσωπική διάκριση αλλά την σωτηρία ολόκληρης της πόλης.

Η ισότιμη συνειφορά του συνόλου των οπλιτών στον πόλεμο σημαίνει, σε περίπτωση νικηφόρου έκβασης του αγώνα, και την ίση κατανομή των λαφύρων και των εδαφών που κατακτήθηκαν. Με την ισομερή διανομή ωστόσο της λείας του πολέμου καλλιεργείται σταδιακά στη συνείδηση των οπλιτών η πεποίθηση ότι η ασφάλεια της πόλης βρίσκεται στα χέρια τους, ακόμη δε περισσότερο ότι σε αυτούς οφείλεται η σωτηρία της πόλης. Ως αποτέλεσμα αυτής της πεποίθησης των οπλιτών φαίνεται ότι εμφανίζεται κατά την περίοδο αυτή όλο και πιο ισχυρό το αίτημα για συμμετοχή ενός

ευρύτερου σώματος πολιτών στην λήψη πολιτικών αποφάσεων, το οποίο θα οδηγήσει σταδιακά κατά τον 6^ο αι. π.Χ. στην καθιέρωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Διαμορφώνεται τελικά για τον «οπλίτη» της φάλαγγας η συνείδηση εκείνη που θα του επιτρέψει να διαδραματίσει στον πολιτικό βίο της αρχαίας ελληνικής πόλης-κράτους κομβικό ρόλο ως «πολίτης».

1.3. Η παρουσία του νομίσματος: Η παρουσία των πρώτων νομισμάτων κατά την περίοδο αυτή είναι μία εξέλιξη η οποία σαφώς συνδέεται με την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι το νόμισμα άρχισε να χρησιμοποιείται από τη στιγμή που πλήθυναν οι ξένες αγορές και αυξήθηκε η διακίνηση προϊόντων.

Τα πρώτα νομίσματα στον ελληνικό κόσμο εμφανίζονται κατά τα τελευταία έτη του 7^{ου} αι. π.Χ., όταν αντικαταστάθηκαν οι «όβολοί», οι σιδερένιες βέργες δηλαδή οι οποίες χρησιμοποιούνταν έως τότε ως ανταλλακτικά μέσα, με ασημένια νομίσματα. Αυτά, σύμφωνα με μία μεταγενέστερη παράδοση, έκοψε κι έθεσε σε κυκλοφορία πρώτος ο βασιλιάς του Άργους, Φείδων.

Σύμφωνα πάλι με άλλη παράδοση, πρώτη η Αίγινα έκοψε νόμισμα κατά τα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ., παρότι κι αυτό δεν θεωρείται επιβεβαιωμένο αρχαιολογικά. Η Κόρινθος έκοψε νόμισμα κατά το α' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. και η Αθήνα γύρω στο 570 π.Χ.

1.4. Η Νομοθεσία: βλ. την επόμενη ενότητα.

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΠΗΓΕΣ**

Ηροδότου VI, 34-38: απόσπασμα για τον αποικισμό της Θρακικής Χερσονήσου από τον Μιλτιάδη τον Πρεσβύτερο

Αρχαίο κείμενο (ed. A. D. Godley. Cambridge 1920) - Μετάφραση)

34. ... ἐτυράννευε δὲ αὐτέων μέχρι τότε Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος τοῦ Στησαγόρευ, κτησαμένου τὴν ἀρχὴν ταύτην πρότερον Μιλτιάδεω τοῦ Κυψέλου τρόπῳ τοιῶδε. εἶχον Δόλογοι Θρήκες τὴν Χερσόνησον ταύτην. οὗτοι ὦν οἱ Δόλογοι πιεσθέντες πολέμῳ ὑπὸ Ἀψινθίων ἐς Δελφοὺς ἔπεμψαν τοὺς βασιλέας περὶ τοῦ πολέμου χρησομένου. [2] ἢ δὲ Πυθίη σφι ἀνείλε οἰκιστὴν ἐπάγεσθαι ἐπὶ τὴν χώραν τοῦτον ὅς ἂν σφέας ἀπιόντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ πρῶτος ἐπὶ ξείνια καλέσῃ. ἴοντες δὲ οἱ Δόλογοι τὴν ἰρὴν ὁδὸν διὰ Φωκέων τε καὶ Βοιωτῶν ἦσαν· καὶ σφεας ὡς οὐδεις ἐκάλεε, ἐκτρέπονται ἐπ' Ἀθηνέων.

[... Σε αυτές τις πολιτείες ως τότε τύραννος ήταν ο Μιλτιάδης, ο γιος του Κίμωνος, γιος του Στησαγόρα· αυτή την εξουσία την απέκτησε προηγουμένως ο Μιλτιάδης, ο γιος του Κυψέλου, με τον εξής τρόπο: την Χερσόνησο αυτή την είχαν οι Δολόγοι, θρακική φυλή. Αυτοί οι Δολόγοι λοιπόν, καθώς βρίσκονταν σε δεινή θέση από τον πόλεμο που τους κήρυξαν οι Αψίνθιοι, έστειλαν στους Δελφούς τους βασιλείς τους να ζητήσουν χρησμό για τον πόλεμο. Και η Πυθία τους έδωσε χρησμό: όποιος, μετά την αποχώρησή τους από το μαντείο, πρώτος τους καλέσει για φιλοξενία, αυτόν να τον πάρουν μαζί τους στη χώρα τους ως οικιστή. Οι Δολόγοι λοιπόν ακολούθησαν την ιερά οδό και βάζιζαν μέσα από τη χώρα των Φωκέων και των Βοιωτών· και καθώς κανένας δεν τους προσκαλούσε, παίρνουν άλλο δρόμο και κατευθύνονται προς την Αθήνα.]

35. ἐν δὲ τῆσι Ἀθήνησι τῆνικαῦτα εἶχε μὲν τὸ πᾶν κράτος Πεισιστράτος, ἀτὰρ ἐδυνάστευέ γε καὶ Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου ἐὼν οἰκίης τεθριπποτρόφου, τὰ μὲν ἀνέκαθεν ἀπ' Αἰακοῦ τε καὶ Αἰγίνης γεγονώς, τὰ δὲ νεώτερα Ἀθηναῖος, Φιλαίου τοῦ Αἴαντος παιδὸς γενομένου πρώτου τῆς οἰκίης ταύτης Ἀθηναῖου. [2] οὗτος ὁ Μιλτιάδης κατήμενος ἐν τοῖσι προθύροισι τοῖσι ἑωυτοῦ, ὀρέων τοὺς Δολόγους παριόντας ἐσθῆτα ἔχοντας οὐκ ἐγχωρίην καὶ αἰχμᾶς προσεβώσατο καὶ σφι προσελθοῦσι ἐπηγγείλατο καταγωγὴν καὶ ξείνια. οἱ δὲ δεξάμενοι καὶ ξεινισθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐξέφαινον πᾶν τὸ μαντήιον, ἐκφήναντες δὲ ἐδέοντο αὐτοῦ τῷ θεῷ μιν πείθεσθαι. [3] Μιλτιάδεα δὲ ἀκούσαντα παραυτίκα ἔπεισε ὁ λόγος οἷα ἀχθόμενόν τε τῇ Πεισιστράτου ἀρχῇ καὶ βουλόμενον ἐκποδῶν εἶναι. αὐτίκα δὲ ἐστάλη ἐς Δελφοὺς, ἐπειρησόμενος τὸ χρηστήριον εἰ ποιοίη τά περ αὐτοῦ οἱ Δόλογοι προσεδέοντο.

[Εκείνη την εποχή λοιπόν στην Αθήνα ο Πεισιστράτος είχε συγκεντρωμένη βέβαια όλη την εξουσία, διέθετε όμως δύναμη και ο Μιλτιάδης, ο γιος του Κύψελου, ο οποίος καταγόταν από οικογένεια που συντηρούσε άλογα για αγώνες τεθρίπων· έλκυε την καταγωγή του από τον Αιακό και την Αίγινα, και στη νεότερη εποχή από την Αθήνα, από τη γενιά του Φιλαίου, του γιου του Αϊαντα, ο οποίος πρώτος από αυτή την οικογένεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Αυτός ο Μιλτιάδης λοιπόν, καθώς καθόταν στο κατώφλι του σπιτιού του, είδε τους Δολόγους να περνούν ντυμένοι με ρούχα ξενικά και κρατώντας δόρατα· τους φώναξε να πλησιάσουν και, όταν

πήγαν κοντά του τους υποσχέθηκε κατάλυμα και τραπέζι. Εκείνοι δέχτηκαν και, όταν χάρηκαν τη φιλοξενία του, του αποκάλυψαν ολόκληρο τον χρησμό και ύστερα από την αποκάλυψη, τον παρακαλούσαν να ακολουθήσει το θέλημα του θεού. Και ο Μιλτιάδης, αμέσως μόλις άκουσε την πρόταση, πείστηκε, καθώς αυτός δυσανασχετούσε με την εξουσία του Πεισίρατου και ήθελε να απαλλαγεί. Αμέσως λοιπόν ετοιμάστηκε και πήγε στους Δελφούς, για να ρωτήσει το μαντείο, εάν πρέπει να πράξει αυτά, τα οποία του ζητούσαν οι Δολόγκοι.]

36. *κελευούσης δὲ καὶ τῆς Πυθίης, οὕτω δὴ Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου, Ὀλύμπια ἀναραιορικῶς πρότερον τούτων τεθρίππω, τότε παραλαβῶν Ἀθηναίων πάντα τὸν βουλόμενον μετέχειν τοῦ στόλου ἔπλεε ἅμα τοῖσι Δολόγκοισι, καὶ ἔσχε τὴν χώραν· καὶ μιν οἱ ἐπαγαγόμενοι τύραννον κατεστήσαντο. [2] ὁ δὲ πρῶτον μὲν ἀπετείχισε τὸν ἰσθμὸν τῆς Χερσονήσου ἐκ Καρδίας πόλιος ἐς Πακτύην, ἵνα μὴ ἔχοιεν σφέας οἱ Ἀψίνθιοι δηλέεσθαι ἐσβάλλοντες ἐς τὴν χώραν. εἰσὶ δὲ οὗτοι στάδιοι ἕξ τε καὶ τριήκοντα τοῦ ἰσθμοῦ· ἀπὸ δὲ τοῦ ἰσθμοῦ τούτου ἡ Χερσονήσος ἔσω πᾶσα ἐστὶ σταδίων εἴκοσι καὶ τετρακοσίων τὸ μῆκος.*

[Με την παρότρυνση λοιπόν της Πυθίας ο Μιλτιάδης, ο γιος του Κυψέλου, ο οποίος είχε ανακηρυχθεί παλαιότερα ολυμπιονίκης σε αγώνα τεθρίππων, αφού πήρε μαζί του όποιον από τους Αθηναίους προθυμοποιήθηκε να λάβει μέρος στην αποστολή, ξεκίνησε με καράβια μαζί με τους Δολόγκους και έγινε κύριος της χώρας τους και οι Δολόγκοι, οι οποίοι τον έφεραν στη χώρα τους, τον έκαναν τύραννο. Αυτός λοιπόν αρχικά έκτισε τείχος από την πόλη Πακτύη έως την Καρδία, το οποίο έκλεινε τον ισθμό της Χερσονήσου, για να μην μπορούν οι Αψίνθιοι, αφού εισβάλλουν στη χώρα, να τη λεηλατούν. Το μήκος του ισθμού ατού είναι τριανταέξι στάδιοι και από τον ισθμό και πέρα το εσωτερικό της Χερσονήσου έχει μήκος τριακόσιους είκοσι σταδίους.]

37. *ἀποτειχίσας ὧν τὸν αὐχένα τῆς Χερσονήσου ὁ Μιλτιάδης καὶ τοὺς Ἀψινθίους τρόπῳ τοιοῦτῳ ὡσάμενος, τῶν λοιπῶν πρῶτοισι ἐπολέμησε Λαμψακηνοῖσι· καὶ μιν οἱ Λαμψακηνοὶ λοχήσαντες αἰρέουσι ζωγρίη. ἦν δὲ ὁ Μιλτιάδης Κροῖσω τῷ Λυδῷ ἐν γνώμῃ γεγονῶς· πυθόμενος ὧν ὁ Κροῖσος ταῦτα, πέμπων προηγόρευε τοῖσι Λαμψακηνοῖσι μετιέναι Μιλτιάδεα· εἰ δὲ μὴ σφέας πίτυος τρόπον ἀπέειλε ἐκτρίψειν. [2] πλανωμένων δὲ τῶν Λαμψακηνῶν ἐν τοῖσι λόγοισι τὸ θέλει τὸ ἔπος εἶναι τό σφι ἀπέειλε ὁ Κροῖσος, πίτυος τρόπον ἐκτρίψειν, μόγις κοτὲ μαθῶν τῶν τις πρεσβυτέρων εἶπε τὸ ἐόν, ὅτι πίτυς μούνη πάντων δενδρέων ἐκκοπεῖσα βλαστὸν οὐδένα μετιεῖ ἀλλὰ πανώλεθρος ἐξαπόλλυται. δείσαντες ὧν οἱ Λαμψακηνοὶ Κροῖσον λύσαντες μετήκαν Μιλτιάδεα.*

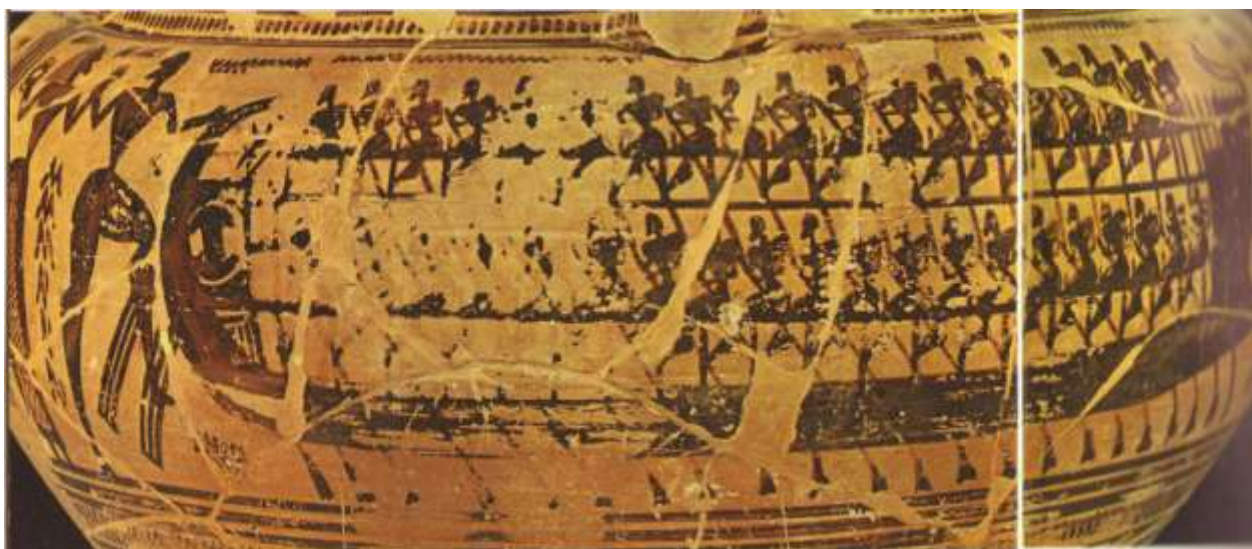
[Ο Μιλτιάδης λοιπόν έξευξε με τείχος τον αυχένα της Χερσονήσου και με τον τρόπο αυτό απώθησε τους Αψινθίους και στη συνέχεια οι πρώτοι με τους οποίους έκανε πόλεμο ήταν οι Λαμψακηνοί και αυτοί, αφού του έστησαν ενέδρα, τον συνέλαβαν ζωντανό. Αλλά ο Μιλτιάδης είχε την εκτίμηση του Κροίσου όταν λοιπόν ο Κροίσος πληροφορήθηκε αυτά, στέλνοντας πρεσβεία παρήγγειλε στους Λαμψακηνοὺς να αφήσουν ελεύθερο τον Μιλτιάδη, διαφορετικά τους απειλούσε ότι θα τους πελεκήσει όπως οι ξυλοκόποι τις κουκουναριές και οι Λαμψακηνοί, έκαναν λανθασμένες υποθέσεις σχετικά με τη σημασία αυτών των λόγων, με τους οποίους τους απείλησε ο Κροίσος, ότι δηλαδή «θα τους πελεκήσει όπως τις κουκουναριές», έως ότου κάποιος από τους γεροντότερους, όταν άκουσε αυτά, αμέσως τους είπε ποια είναι η πραγματική σημασία

τους, ότι δηλαδή η κουκουναριά είναι το μαναδικό από όλα τα δέντρα που, εφόσον κοπεί, δεν βγάζει ξανά βλαστό, αλλά χάνεται οριστικά. Καθώς λοιπόν οι Λαμψακηνοί φοβήθηκαν τον Κροίσο, άφησαν τον Μιλτιάδη ελεύθερο λύνοντας τα δεσμά του.]

38. οὔτος μὲν δὴ διὰ Κροῖσον ἐκφεύγει, μετὰ δὲ τελευτᾶ ἄπαις, τὴν ἀρχὴν τε καὶ τὰ χρήματα παραδοὺς Στησαγόρη τῷ Κίμωνος ἀδελφεοῦ παιδί ὁμομητρίου. καὶ οἱ τελευτήσαντι Χερσονησῖται θύουσι ὡς νόμος οἰκιστῆ, καὶ ἀγῶνα ἵππικόν τε καὶ γυμνικὸν ἐπιστᾶσι, ἐν τῷ Λαμψακηνῶν οὐδενὶ ἐγγίνεται ἀγωνίζεσθαι.

[Με τον τρόπο αυτό λοιπόν αυτός γλυτώνει χάριν του Κροίσου κι αργότερα πεθαίνει άκληρος παραδίδοντας την εξουσία του και την περιουσία του στον Στησαγόρα, τον γιο του Κίμωνος, του αδελφού του από την ίδια μητέρα,. Και μετά το θάνατό του οι κάτοικοι της Χερσονήσου τελούν θυσίες προς τιμήν του, τιμώντας αυτόν ως οικιστή και έχουν θεσπίσει γυμνικούς αγώνες και ιπποδρομίες στους αγώνες αυτούς δεν επιτρέπεται να λάβει μέρος κανένας Λαμψακηνός ...]

2. ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΛΟΙΩΝ ΣΕ ΑΓΓΕΙΑ

1. Λεπτομέρεια από θηβαϊκό κρατήρα, 750-720 π.Χ.

Οι δύο μορφές που εικονίζονται κατά την επιβίβαση στο πλοίο θεωρείται ότι αποδίδουν ένα μυθικό ζεύγος, τον Πάρη και την Ελένη, τον Θησέα και την Αριάδνη, τον Οδυσσέα και την Πηνελόπη

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/geom/geom.agg.12.htm>

2. Κρατήρας Ύστερης Γεωμετρικής Περιόδου, 800-775 π.Χ.

Στους ώμους του αγγείου, μεταξύ των λαβών εικονίζεται πρόθεση, διακοσμημένη δεξιά και αριστερά με γεωμετρικά μοτίβα.

Στην κατώτερη ζώνη εικονίζονται δύο πλοία. Δεξιά αυτών αποδίδεται πολεμική σκηνή που εκτυλίσσεται σε χερσαία εδάφη, παρατεταγμένοι οπλίτες με ασπίδες, δύο δόρατα, κράνος με λοφίο, περικνημίδες. Η σκηνή παραπέμπει ίσως σε κάποιο συγκεκριμένο γεγονός, πιθανώς σε κάποια μάχη σε παράλια εδάφη, η οποία ίσως μπορεί να συσχετισθεί με το νεκρό της πρόθεσης.

http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/geom/Ysteri_geometriki_kratiras.htm

2. Απεικόνιση πλοίου στο «Αγγείο Francois», σύμφωνα με την επιγραφή, έργο Κλειτίου κι Εγωτίμου, 570 π.Χ.

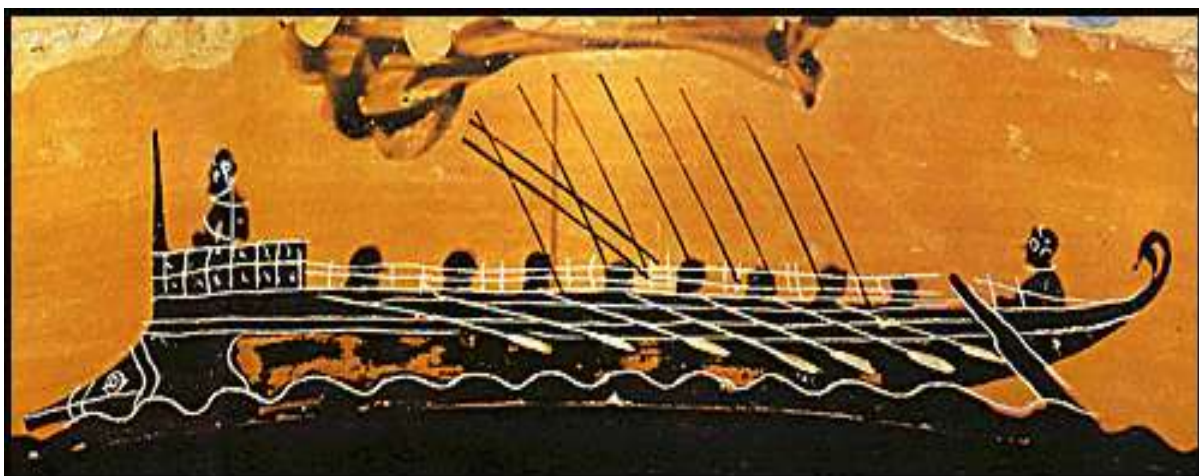
Στο αγγείο του Francois απεικονίζονται περισσότερες από 200 ανθρώπινες μορφές σε σκηνές από τη μυθολογία. Εικονίζεται το πλοίο που έρχεται να πάρει το Θησέα και τους νέους Αθηναίους που έσωσε από το Μινώταυρο.

<http://www.google.gr/imgres?q=%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1+%CF%80%CE%BB%CE%BF%CE%AF%CE%BF+francois&start=0&num=10&hl=el&client=firefox-a&hs=U8R&rls=org.mozilla:el:official&channel=s&biw=1440&bih=797&tbm=isch&tbnid=TckkY8sVRaHmHM:&imgrefurl=http://www.hellinon.net/Ploia.htm&docid=YaBCXsiqXr206M&imgurl=http://www.hellinon.net/Photos/ploia.3.jpg&w=700&h=229&ei=r1mUUPaTF-uL4gTL IGwDQ&zoom=1&iact=rc&dur=4&sig=108423173718526899481&page=1&tbnh=96&tbnw=265&ndsp=28&ved=1t:429,r:4,s:20,i:16&tx=101&ty=53>

3. Λεπτομέρεια από αττική κύλικα με αρχαίο εμπορικό και πολεμικό πλοίο, 6ος αι. π.Χ.

<http://www.krassanakis.gr/Greek%20nautical%20history.htm>

4. Λεπτομέρεια από μελανόμορφη κύλικα με παράσταση πολεμικού πλοίου. Β' μισό 6ου αιώνα π.Χ.
<http://www.krassanakis.gr/Greek%20nautical%20history.htm>

5. Κρατήρας αγγειογράφου Νικοσθένους, 530 - 510 π.Χ,
<http://www.krassanakis.gr/Greek%20nautical%20history.htm>

6. Αττικός «οφθαλμωτός» κρατήρ του 530 π.Χ.

φέρει παράσταση δύο πλοίων με πανιά και μεταξύ αυτών δύο πελώρια μάτια, τα οποία πιθανώς λειτουργούν ως αποτροπαϊκό σύμβολο

<http://www.krassanakis.gr/Greek%20nautical%20history.htm>

7. Κύλιξ τύπου Α του 540-535 π.Χ.

Ο θεός Διόνυσος εικονίζεται σε "μαύρο" πολεμικό πλοίο, από το οποίο έχουν αναπτυχθεί δύο κληματαριές που διακλαδώνονται σε τέσσερα κλαδιά. Γύρω από το πλοίο κολυμπούν δελφίνια.

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/AR/ar.ag/Exekias.1.htm>

8. Αττική υδρία 6^{ου} αι. π.Χ.

http://aioniaellinikipisti.blogspot.gr/2012/08/blog-post_3406.html

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ ΤΡΙΗΡΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΑΥΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

